

การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ

The Development of The Supportive Guidelines in Education/Learning Management for Enhancing the Competencies of Older Adults in Thailand

อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนา
ศักยภาพผู้สูงอายุ” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ๑) เพื่อศึกษาสภาพการ
จัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในประเทศและต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จ
๒) เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพ
ผู้สูงอายุในประเทศไทย ๓) เพื่อจัดทำรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อพัฒนา
ศักยภาพผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้สูงอายุ ญาติที่อยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ บุคลากรทางการศึกษา และ
ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น ที่อาศัยใน ๕ ภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ภาคตะวันออก และภาคใต้ การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอน คือ ๑) ขั้นตอนการวิจัย เป็นการ
ศึกษาเอกสาร การศึกษากรณีตัวอย่างที่ดี และการสำรวจสภาพ ปัญหา และความต้องการการส่งเสริม
การจัดการศึกษา/การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ญาติ บุคลากรทางการศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น
๒) ขั้นตอนการพัฒนา เป็นการพัฒนารูปแบบและแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อ
การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ

ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้ ๑) ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการให้บริการการศึกษา/
การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของประเทศไทยและต่างประเทศ และการเปรียบเทียบกับ
การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของประเทศไทย พบว่า กรณีศึกษาที่ดีของประเทศไทย
เป็นการจัดกิจกรรมที่ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ ครอบครัว และชุมชนโดยรวม โดยบูรณาการกิจกรรม
การเรียนรู้และกิจกรรมการเตรียมความพร้อม เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม
ได้อย่างมีความสุขสำหรับในต่างประเทศ พบว่า มีการดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นระบบในการหาความ
ต้องการ การวางแผน การจัดทำโครงการ การดำเนินการและการประเมินผล โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิเข้ามา
มีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดกิจกรรม ตลอดจนมีการประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้ ๒) ผลการวิเคราะห์
ข้อมูลปัญหาและความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ สำหรับผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุ
มีปัญหาสุขภาพทางกายมากที่สุด สำหรับความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/เรียนรู้สำหรับ

ผู้สูงอายุด้านรูปแบบการจัดการเรียนการสอน/กิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า มีความต้องการด้านความเชี่ยวชาญของวิทยากร/ผู้สอนมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบความต้องการ การส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพสำหรับผู้สูงอายุ ระหว่างบุคลากรทางการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น พบว่า มีความต้องการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .00 ๓) รูปแบบและแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ พบว่า แบ่งออกเป็น ๕ รูปแบบ ประกอบด้วย รูปแบบมหาวิทยาลัยวัยที่สาม รูปแบบศูนย์เอนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน รูปแบบเมือง/ชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ รูปแบบชมรมผู้สูงอายุ/สโมสรผู้สูงอายุ และรูปแบบการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุตามอริยาศัย และแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ๔ หลักสำคัญ คือ (๑) การกำหนดเนื้อหา/กิจกรรมการเรียนรู้ (๒) การเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการศึกษา/การเรียนรู้ (๓) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้/สื่อการเรียนรู้ และ (๔) การวิจัยและพัฒนา

Abstract

The study explored the development of the supportive guidelines in education/learning management for enhancing the competencies of older adults in Thailand. Mixed methodology with multiple applications was applied as a research design for the study. The major purposes were to (1) study the stages in educational/learning management for enhancing older Thai adults' competencies; (2) study the stages, problems, and needs in educational/learning management for enhancing older Thai adults' competencies, and (3) develop and propose the educational/learning management models and guidelines for enhancing the competencies of older adults in Thailand. There were two main research procedures used as follows: 1) Research Process: the process was divided into 4 stages including Stage 1: Reviewing of literatures; Stage 2: the studying of a variety of the best practices both in Thailand and foreign countries; Stage 3: analyzing and synthesizing of the collected data related to education/learning services and the older adults' competencies development in foreign countries in comparison to the reviewed data gained from Thai contexts ; and Stage 4: surveying of the perspectives of (1) older adults, (2) their families, cousins, and relatives, (3) related educational personnel and staff, and (4) related local authorities. 2) Development Process: the process was divided into three main stages: Stage 1: drafting the developed model and guidelines; Stage 2: monitoring the validity and properness of the developed model and educational/learning guidelines and policy recommendations; and Stage 3: Analyzing data and the presentation.

The research findings were divided into 3 main parts based on the research objectives as follows: 1) The results of the data analysis and synthesize in education/ learning services for enhancing older adults' competencies: Best practices: The data revealed that most of the Thailand best practices implemented their learning activities and services based

on the Thai way of life; involved several groups such as older adults, family, and community members; applied integrated lifelong learning activities including formal education; non-formal education, and informal education, and implemented other learning preparation programs for older adults which focused on the improvement of quality of life. Most of the best practices applied systematic implementation of the need analysis, programs and activities planning, program implementation, and the evaluation. Each process involved experts' collaboration.

2) The results of the data analysis problems and needs in education/learning management for enhancement of Thai older adults' competencies toward different perspectives: According to the survey, the results showed that Health was the problem with the highest score in each area of need, including needs in education/learning management: Management; the needs for older adults themselves: Health was reported; the needs for organizing learning activities: Qualified Teachers; and the needs in overall management: The results indicated that there was significant difference at .10 of the needs in older adults themselves. However, if considering each area of need, the results showed that there was significant difference at .10 of the needs in spare time between older adults and their families, cousins, and relatives. However, considering each item, the results showed that there was significant difference at .10 of the needs in learning media and materials, and high technology learning equipment between older adults and related educational personnel, staff and local authorities.

3) The results of the development and a proposal of educational/learning management models and guidelines for enhancing the competencies of older adults in Thailand: The educational/learning management models for enhancing the competencies of older adults in Thailand, could be divided into 5 main models: (1) The University of the Third Age: U3As; (2) Community Multipurpose Service Center; (3) Senior Community; (4) Senior Club; and (5) Informal Senior Group. Further, the educational/learning management guidelines for enhancing the competencies of older adults in Thailand: Consisted of 4 major guidelines and consisted of key concepts and action plans as follows: (1) designing of curriculums/contents and Activities; (2) connecting of social networks for educational/learning enhancement; (3) the setting of a learning climate and environment; and resources; and (4) developing the research and development.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไทย ส่งผลให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ใน พ.ศ. ๒๕๗๐ โครงสร้างประชากรมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในระยะ ๒๐ ปี ผ่านมา จาก พ.ศ. ๒๕๑๓ สัดส่วนประชากรวัยเด็กต่อวัยแรงงานต่อวัยสูงอายุเท่ากับ ๔๕.๑๒ : ๔๙.๙๙ : ๔.๘๙ เปลี่ยนเป็น ๒๙.๒๕ : ๖๓.๔๓ : ๗.๓๓ ใน พ.ศ. ๒๕๓๓ และใน พ.ศ. ๒๕๕๒ มีสัดส่วนประชากรวัยเด็กต่อวัยแรงงานต่อวัยสูงอายุเท่ากับ ๒๑.๐๐ : ๖๗.๕๒ : ๑๑.๙๐ จากสัดส่วนดังกล่าวเห็นได้ว่า ประชากรวัยเด็กลดลงอย่างรวดเร็ว ประชากรวัยแรงงานยังคงเพิ่มขึ้น และคาดว่าจะเริ่มลดลง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นต้นไป ขณะที่ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มจำนวนมากขึ้น โดยคาดว่าใน พ.ศ. ๒๕๗๐ แนวโน้มสัดส่วนประชากรวัยเด็กต่อวัยทำงานต่อวัยสูงอายุจะเพิ่มมากขึ้นเท่ากับ ๑๔.๔๑ : ๖๒.๘๖ : ๒๒.๗๓ ซึ่งทำให้ประชากรประมาณ ๑๗ ล้านคน เป็นประชากรผู้สูงอายุ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒)

ปัญหาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในประเทศไทย นำสู่ความจำเป็นในการปรับตัวในทุกด้าน เพื่อรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ รวมทั้งการส่งเสริมให้บริการด้านการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และมีสุขภาพที่ดี ตามปฏิญญาผู้สูงอายุไทย ข้อ ๓ ที่กล่าวว่า “ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสทางการศึกษา เรียนรู้ พัฒนาศักยภาพของตนอย่างต่อเนื่อง เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต”

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๗ เรื่อง “กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการคุ้มครองและข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ” ในข้อ ๑ กำหนดให้จัดบริการข่าวสารให้ครอบคลุมการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งการหาฐานข้อมูลทางการศึกษา การฝึกอบรมสำหรับผู้สูงอายุ และข้อ ๒ กำหนดให้จัดบริการการศึกษาอย่างต่อเนื่องทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุ (บรรลุ ศิริพานิช, ๒๕๔๒ ; กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๓)

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานสำหรับคนทุกกลุ่มอายุและเป็นแนวทางที่ช่วยให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาศักยภาพของตนในการพัฒนาประเทศ โดยบุคคลในทุกช่วงวัยจำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง ตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น และความต้องการจำเป็นในการทำกิจกรรมบางอย่าง รวมทั้งเพื่อแลกเปลี่ยนความสนใจกับบุคคลอื่น

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์งานวิจัย ผลการวิจัยจำนวนมากเป็นไปในทิศทางเดียวกันโดยพบว่า “ปัญหาทางด้านการศึกษา” เป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในระยะยาว และแนวทางในการสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ จำเป็นต้องแก้ปัญหาทางด้านการศึกษาเป็นประการแรก อันเป็นกลไกในการสร้าง “สังคมผู้สูงอายุไทยที่มีคุณภาพ” ให้มีความเป็นรูปธรรมและมีความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในประเทศและต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จ

๒. เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในประเทศไทย

๓. เพื่อจัดทำรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ

ขอบเขตการวิจัย

๑. **ขอบเขตด้านประชากร** คือ ประชากรใน ๕ ภูมิภาค ประกอบด้วย ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคใต้ แบ่งประชากรที่ศึกษา ออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มลูกหลานหรือญาติที่อยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ กลุ่มบุคลากรทางการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ ครูผู้สอน/วิทยากร ผู้บริหารสถานศึกษาหรือศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน ผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้บริหารศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ และสถานสงเคราะห์คนชรา และกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น/ชุมชน คือ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล

๒. **ขอบเขตตัวแปรที่ศึกษา** ประกอบด้วย สภาพการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ปัญหาการรับบริการการศึกษา/การเรียนรู้ สำหรับผู้สูงอายุ ความต้องการการรับบริการการศึกษา/การเรียนรู้ สำหรับผู้สูงอายุ กรณีตัวอย่างที่ดีของการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ รูปแบบ

การจัดการศึกษา/การเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ และแนวทางการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ

๓. **ขอบเขตด้านพื้นที่** การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาในจังหวัดที่มีศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ และสถานสงเคราะห์คนชรา และศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยระดับอำเภอ (กศน.อำเภอ)/ระดับเขต(กศน.เขต) ใน ๕ ภูมิภาค ๕ จังหวัด ดังนี้ ภาคกลาง คือ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ภาคเหนือ คือ อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ภาคตะวันออก คือ อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง และภาคใต้ คือ อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต

ประโยชน์ที่ได้รับการวิจัย

๑. องค์ความรู้ด้านสภาพการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จและตัวอย่างที่ดีและเหมาะสมกับประเทศไทย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ข้อมูลเบื้องต้นในการจัดทำนโยบาย/แผนงานการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ที่จะช่วยพัฒนา ส่งเสริมความรู้ ความสามารถเพื่อการพัฒนาศักยภาพในการดำรงชีวิตและนำศักยภาพนั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมได้อย่างมีคุณภาพ

๒. องค์ความรู้ด้านสภาพการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในประเทศไทย เกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรคที่มีอยู่ รวมทั้งความต้องการในการรับบริการการศึกษาของผู้สูงอายุ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไปใช้เป็นแนวทางการจัด

บริการการศึกษา/การเรียนรู้ให้สอดคล้อง
เหมาะสมกับความต้องการจำเป็นของผู้สูงอายุ

๓. แนวทางและรูปแบบการจัดการจัดการ
ศึกษา/การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ
ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปกำหนดเป็น
ยุทธศาสตร์การพัฒนา รูปแบบการจัดการศึกษา/
การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อ
นำเป็นแนวทางให้บริการการศึกษาเพื่อพัฒนา
ศักยภาพผู้สูงอายุของไทยได้ทั่วถึงและมีมาตรฐาน
ต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ขั้นตอนการวิจัย (Research Stage)

ขั้นตอนการวิจัย แบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน คือ

๑.๑ การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับสภาพ
ปัญหา ความต้องการ และการให้บริการ
ศึกษา/การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ เป็นการ
ศึกษาเอกสาร (Documentary Study) เกี่ยวกับ
สภาพ ปัญหา ความต้องการ และการให้บริการ
การศึกษา/การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นจุด
เริ่มต้นที่มีประโยชน์และมีความสำคัญอย่างยิ่ง
ในการจัดทำแนวทางและรูปแบบการส่งเสริม
การจัดการศึกษา/การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

๑.๒ การศึกษากรณีตัวอย่างที่ดี (Good
Practice) เป็นการศึกษากรณีตัวอย่างที่ดี ทั้ง
ในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยศึกษากรณี
ตัวอย่างที่ดีของประเทศไทย ณ ชมรมผู้สูงอายุ
ตำบลหนองแรด จังหวัดเชียงราย ศูนย์พัฒนาการ
จัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุภูเก๊ต จังหวัดภูเก็ต
และชมรมผู้สูงอายุตำบลขามป้อม อำเภอพระยีน
จังหวัดขอนแก่น รวมถึงกรณีตัวอย่างที่ดีของ
ต่างประเทศ คือ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศ

สาธารณรัฐเกาหลี ประเทศญี่ปุ่น ประเทศ
ฟินแลนด์ และประเทศฝรั่งเศส

๑.๓ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล
การให้บริการการศึกษา/การเรียนรู้และการ
พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของต่างประเทศและ
เปรียบเทียบกับจัดการศึกษาและการพัฒนา
ศักยภาพผู้สูงอายุของประเทศไทย ผู้วิจัยนำ
ข้อมูลการให้บริการการศึกษา/การเรียนรู้และการ
พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของต่างประเทศและใน
ประเทศไทย ที่ได้จากการวิจัยและการสำรวจในชั้น
ตอนที่ ๑.๒ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อเสนอ
เป็นรูปแบบแนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสม
และสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ

๑.๔ การสำรวจสภาพ ปัญหา และความ
ต้องการ การส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้
ของผู้สูงอายุ ญาติ บุคลากรทางการศึกษา และผู้
มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ
(Survey Research) เป็นขั้นตอนของการศึกษา
สภาพ ปัญหา และความต้องการการส่งเสริม
การจัดการศึกษา/การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ญาติ
บุคลากรทางการศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องใน
ท้องถิ่น

ประชากร แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ
ผู้สูงอายุ ญาติที่อยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ บุคลากร
ทางการศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น ที่
อาศัยใน ๕ ภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และ
ภาคใต้

กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่าง
แบบเฉพาะเจาะจง ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนด คือ
เป็นตำบลของเขต หรืออำเภอ ที่มีศูนย์พัฒนาการ
จัดสวัสดิการผู้สูงอายุ และสถานสงเคราะห์

คนชรา และศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยมีระยะเวลาการดำเนินการอย่างน้อย ๒ ปี มีจุดเด่นในการส่งเสริมกิจกรรมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพสำหรับผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ที่ประสบความสำเร็จ และมีแผนการส่งเสริมกิจกรรมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพสำหรับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ภาคละ ๑ จังหวัดเป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยกระจายตามภาคต่างๆ คือ ภาคกลาง ได้แก่ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ภาคเหนือ ได้แก่ ตำบลหนองแรด อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ตำบลขามป้อม อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ภาคตะวันออก ได้แก่ ตำบลหนองละลอก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง และภาคใต้ ได้แก่ ตำบลป่าคลอก อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต โดยมีจำนวนผู้สูงอายุ ๑๖๐ คน ญาติที่อยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ ๑๖๐ คน บุคลากรทางการศึกษา ๔๐ คน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น ๔๐ คน รวมกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๔๐๐ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น ทั้งหมด ๔ ฉบับ คือ (๑) แบบสอบถามปัญหาและความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ (๒) แบบสอบถามปัญหาและความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ของครอบครัว บุตรหลาน และญาติที่อยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ (๓) แบบสอบถามสภาพ ปัญหาและความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ของบุคลากรทางการศึกษา (๔) แบบสอบถามสภาพ ปัญหาและความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒. ขั้นตอนการพัฒนา (Development Stage)

๒.๑ การร่างรูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ และแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ผู้วิจัยร่างรูปแบบฯ และร่างแนวทางฯ ประกอบด้วย (๑) การกำหนดเนื้อหา/กิจกรรมการเรียนรู้ (๒) การเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการศึกษา/การเรียนรู้ (๓) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้/สื่อการเรียนรู้ (๔) การวิจัยและพัฒนา ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาในแต่ละด้านออกเป็นแนวคิดและแนวทางปฏิบัติ

๒.๒ การตรวจสอบความเหมาะสมของแนวทางและรูปแบบ และขอความคิดเห็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ผู้วิจัยได้นำร่างแนวทางฯ และร่างรูปแบบฯ มาตรวจสอบความเหมาะสม และขอความคิดเห็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ด้วยการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพ และผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ จำนวน ๒๐ คน เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิและคณะผู้วิจัย

๒.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา และตีความแบบอุปนัย จากนั้นนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบความเรียง

ผลการวิจัย

ตอนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการให้บริการการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของประเทศไทยและต่างประเทศ และการเปรียบเทียบกับการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของประเทศไทย พบว่า กรณีศึกษาที่ดีของประเทศไทย มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ตามแบบวิถีไทย การพัฒนาการส่งเสริม และการจัดกิจกรรมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพสำหรับผู้สูงอายุให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับผู้สูงอายุ ครอบครัว และชุมชนโดยรวมอย่างแท้จริง โดยการบูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งการส่งเสริมการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีกิจกรรมการเตรียมความพร้อม การพัฒนาตนเองให้มีคุณค่าอย่างต่อเนื่องในด้านต่างๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขด้วยตนเอง สำหรับผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการให้บริการการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของต่างประเทศ พบว่า ดำเนินการจัดกิจกรรมอย่างเป็นระบบในการหาความต้องการ การวางแผน การจัดทำโครงการ การดำเนินการ และการประเมินผล รวมทั้งคณะทำงานเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความต้องการของตนและเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม รวมทั้งยังให้ผู้ทรงคุณวุฒิเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ มีการประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ กิจกรรมที่จัดมีความหลากหลาย ครอบคลุมทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และเสริมสร้าง

การเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ โดยส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถใช้เวลาว่างได้อย่างคุ้มค่าและสามารถทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม มีความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนร่วมกิจกรรมและผู้อื่น ลดช่องว่างระหว่างวัย สามารถอยู่ในสังคมในบั้นปลายชีวิตได้อย่างมีความสุข สนองความต้องการและปัญหาของผู้สูงอายุได้ อีกทั้งกิจกรรมยังสอดคล้องกับบริบทของสังคมและประเทศ สามารถนำความรู้ไปใช้เพื่อกลับเข้าทำงานหลังเกษียณ ซึ่งตรงกับความต้องการของตลาดแรงงานที่จ้างงานผู้ที่เป็นผู้สูงอายุหลังเกษียณ มีการให้บริการทางการแพทย์สำหรับผู้สูงอายุ ตลอดจนมีการพัฒนาครอบครัว หรือผู้ใกล้ชิด เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาและความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

๑) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาและความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหาการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุพิจารณาด้านตัวผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหาสุขภาพทางกาย มีจำนวนมากที่สุด คือ จำนวน ๙๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๕๐ ความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/เรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ พบว่า ด้านการจัดการ ($\bar{X} = 3.81$, $S.D. = .95$) มีความต้องการมากที่สุด ด้านความต้องการส่วนตัวของผู้สูงอายุ พบว่า ระดับความต้องการมากที่สุดคือ ความต้องการด้านสุขภาพร่างกาย ($\bar{X} = 4.20$, $S.D. = 1.03$) ด้านรูปแบบการจัดการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ระดับความต้องการ

มีมากที่สุดคือ ความรู้ ความเชี่ยวชาญของวิทยากร / ผู้สอน ($\bar{X} = 3.98$, $S.D. = .97$) ด้านการจัดการ พบว่า ระดับความต้องการมีมากที่สุดคือ การให้ ข้อมูลความช่วยเหลือจากผู้จัด ($\bar{X} = 3.90$, $S.D. = .98$)

๒) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาและความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ของครอบครัว บุตรหลาน และญาติที่อยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหาการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ของครอบครัว บุตรหลาน และญาติที่อยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ พิจารณาด้านตัวผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหาสุขภาพทางกาย มีจำนวนมากที่สุด คือ จำนวน 108 คน คิดเป็นร้อยละ 67.50 ความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/เรียนรู้ของครอบครัว บุตรหลาน และญาติที่อยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ พบว่า ด้านรูปแบบการจัดการเรียนการสอน/กิจกรรมการเรียนรู้ ($\bar{X} = 3.80$, $S.D. = .66$) และด้านการจัดการ ($\bar{X} = 3.80$, $S.D. = .70$) มีความต้องการมากที่สุด โดยมีความต้องการอยู่ในระดับมากตามลำดับ พิจารณาด้านความต้องการส่วนตัวของผู้สูงอายุ พบว่า ระดับความต้องการมากที่สุดคือ ความต้องการด้านสุขภาพร่างกาย ($\bar{X} = 4.29$, $S.D. = .76$) พิจารณาด้านรูปแบบการจัดการเรียนการสอน/กิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ระดับความต้องการมีมากที่สุดคือ ความรู้ ความเชี่ยวชาญของวิทยากร / ผู้สอน ($\bar{X} = 3.96$, $S.D. = .86$) พิจารณาด้านการจัดการ พบว่า ระดับความต้องการมีมากที่สุดคือ ความร่วมมือกับประชาชนและองค์กรต่างๆ ($\bar{X} = 3.89$, $S.D. = .84$)

3) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาและความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/

การเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพสำหรับผู้สูงอายุของบุคลากรทางการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัญหาการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพสำหรับผู้สูงอายุของบุคลากรทางการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า ด้านรูปแบบการจัดการเรียนการสอน/กิจกรรมการเรียนรู้ ($\bar{X} = 3.92$, $S.D. = .64$) และด้านการจัดการ ($\bar{X} = 3.92$, $S.D. = .68$) มากที่สุด ส่วนปัญหาในการส่งเสริมการจัดการศึกษาของบุคลากรทางการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัญหาสุขภาพทางกาย มีจำนวนมากที่สุด ด้านรูปแบบการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน/กระบวนการเรียนรู้ พบว่า ปัญหาเนื้อหาความรู้ที่ได้รับ มีจำนวนมากที่สุด ด้านการจัดการ พบว่า ปัญหาการประชาสัมพันธ์ และปัญหาความร่วมมือกับประชาชนและองค์กรต่างๆ มีจำนวนมากที่สุด ความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของบุคลากรทางการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า ด้านผู้สอน ($\bar{X} = 4.29$, $S.D. = .60$) มีความต้องการมากที่สุด ด้านรูปแบบการจัดการเรียนการสอน/กิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ระดับความต้องการมากที่สุดคือ การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็น ($\bar{X} = 4.38$, $S.D. = .70$) ด้านหลักสูตร พบว่า ระดับความต้องการมากที่สุด คือ หลักสูตรได้จัดเนื้อหาสาระสอดคล้องกันทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ($\bar{X} = 4.25$, $S.D. = .71$) ด้านการจัดการ พบว่า ระดับความต้องการมากที่สุดคือ การบริหารจัดการมีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.35$, $S.D. = .77$) ด้านผู้สอน พบว่า ระดับความต้องการมากที่สุดคือ ผู้สอนมีเทคนิคในการสอน/การจัดการ

เรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับสภาพ ปัญหา และความต้องการในการจัดการศึกษา/ การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 4.45, S.D. = .75$) ด้านสื่อ พบว่า ระดับความต้องการมากที่สุดคือ อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้มีความเหมาะสมกับ สภาพปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 4.08, S.D. = .86$)

4) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพ ปัญหาและ ความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพสำหรับผู้สูงอายุ ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น พบว่า ปัญหาการ ส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้สำหรับผู้สูง อายุของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น พบว่า ด้านรูปแบบการจัดการเรียนการสอน/กิจกรรมการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.13, S.D. = .58$) มากที่สุด ด้านรูปแบบ การจัดการเรียนการสอน/กิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ระดับสภาพมากที่สุดคือ การเปิดโอกาสให้ ผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็น ($\bar{X} = 4.33, S.D. = .66$) ด้านหลักสูตร พบว่า ระดับสภาพมากที่สุด คือ หลักสูตรได้จัดให้มีความยืดหยุ่นตามโอกาส ของผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 3.80, S.D. = 1.38$) ด้าน การจัดการ พบว่า ระดับสภาพมากที่สุดคือ การ บริหารจัดการให้ความสำคัญกับทุกฝ่ายที่มีส่วน ได้ส่วนเสียในลักษณะของการมีส่วนร่วมในฐานะ ของ “ภาคีเครือข่าย” หรือ “หุ้นส่วน” ($\bar{X} = 4.23, S.D. = .86$) ด้านผู้สอน พบว่า ระดับสภาพ มากที่สุดคือ ผู้สอนมีความตั้งใจในการสอน ($\bar{X} = 4.15, S.D. = .77$) ส่วนปัญหาในการส่งเสริมการ จัดการศึกษาของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น พบว่า ปัญหาสุขภาพทางกาย มีจำนวนมากที่สุด คือ จำนวน ๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๕๐ ด้านรูปแบบ การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน/กระบวนการ เรียนรู้ พบว่า ปัญหาระยะเวลาที่จัดกิจกรรม

การเรียนการสอน/กระบวนการเรียนรู้ และปัญหา ค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมกิจกรรม มีจำนวนมาก ที่สุด คือจำนวน ๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๕๐ ด้านการจัดการ พบว่า ปัญหาการประชาสัมพันธ์ มีจำนวนมากที่สุด คือจำนวน ๔ คน คิดเป็น ร้อยละ ๑๐.๐๐ ความต้องการ การส่งเสริมการ จัดการศึกษา/การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของผู้มี ส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น พบว่า ด้านสื่อ ($\bar{X} = 4.29, S.D. = .64$) มีความต้องการมากที่สุด ด้าน รูปแบบการจัดการเรียนการสอน/กิจกรรมการ เรียนรู้ พบว่า ระดับความต้องการมากที่สุด คือ การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็น ($\bar{X} = 4.38, S.D. = .49$) ด้านหลักสูตร พบว่า ระดับความต้องการมากที่สุดคือ การพัฒนา หลักสูตรเป็นการเฉพาะเพื่อส่งเสริมการจัดการ ศึกษา/การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 4.18, S.D. = .64$) ด้านการจัดการ พบว่า ระดับความ ต้องการมากที่สุดคือ การบริหารจัดการให้ความสำคัญกับทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสียในลักษณะของ การมีส่วนร่วมในฐานะของ “ภาคีเครือข่าย” หรือ “หุ้นส่วน” ($\bar{X} = 4.28, S.D. = .85$) ด้านผู้สอน พบว่า ระดับความต้องการมากที่สุดคือ ๔.๕ ผู้สอน มีเทคนิคในการสอน/การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ สูงอายุที่สอดคล้องกับสภาพ ปัญหา และ ความ ต้องการในการจัดการศึกษา/การเรียนรู้สำหรับผู้ สูงอายุ ($\bar{X} = 4.38, S.D. = .84$) โดยมีความ ต้องการอยู่ในระดับมาก ด้านสื่อ พบว่า ระดับ ความต้องการมากที่สุด คือ อุปกรณ์และเครื่องมือ ที่ใช้มีความเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความ ต้องการของผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 4.35, S.D. = .70$)

๕) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการเปรียบเทียบ ความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพสำหรับผู้สูงอายุ

๕.๑) การเปรียบเทียบความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพสำหรับผู้สูงอายุ ระหว่างผู้สูงอายุและครอบครัว บุตรหลาน และญาติที่อยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ พบว่า ความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพสำหรับผู้สูงอายุ ระหว่างผู้สูงอายุและครอบครัว บุตรหลาน และญาติที่อยู่ร่วมกับผู้สูงอายุในด้านรูปแบบการจัดการเรียนการสอน/กิจกรรมการเรียนรู้ และด้านการจัดการ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๑๐ ส่วนด้านความต้องการส่วนตัวของผู้สูงอายุ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๑๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความต้องการในการใช้เวลาว่าง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๑๐

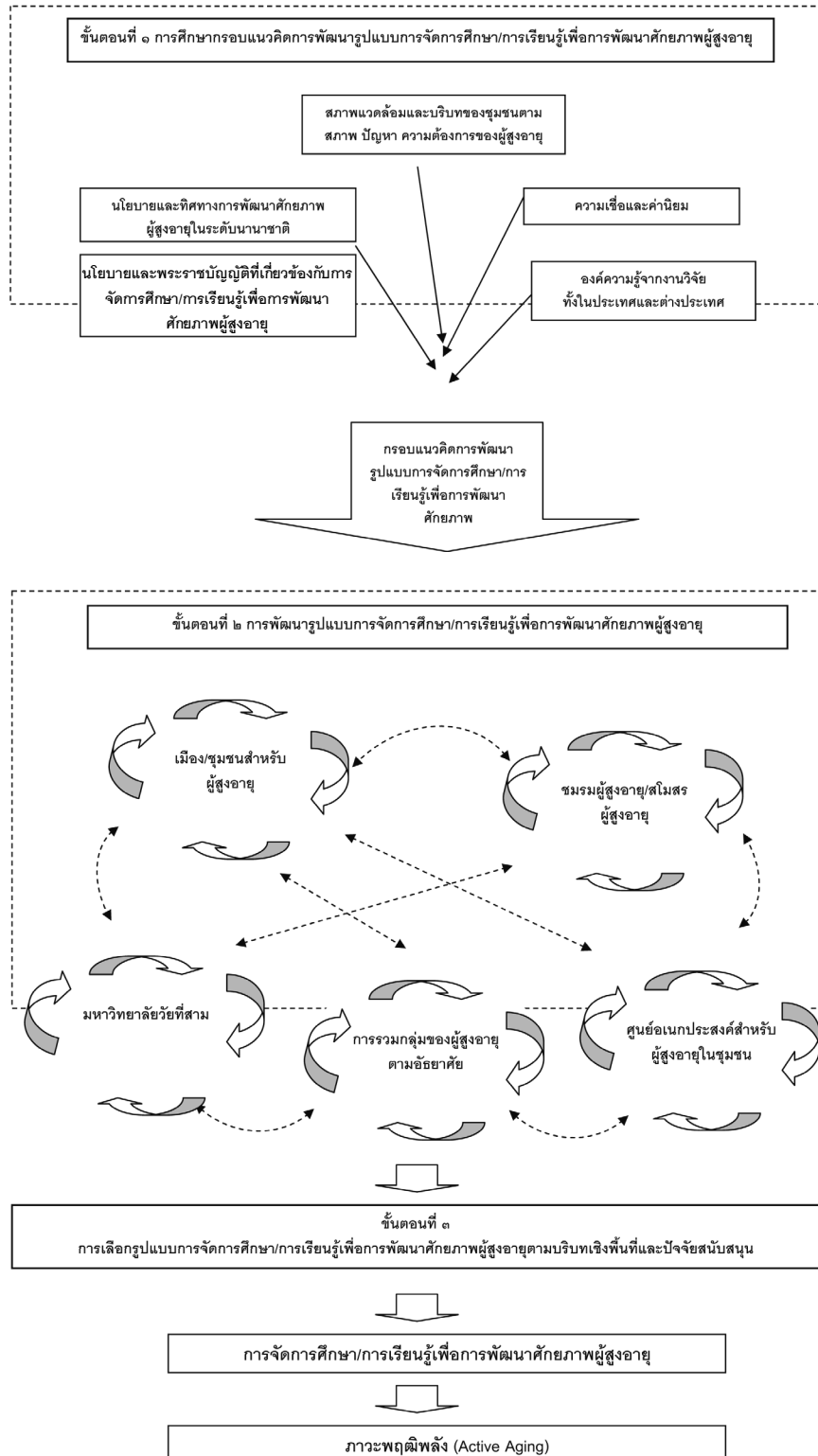
๕.๒) การเปรียบเทียบความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพสำหรับผู้สูงอายุ ระหว่างบุคลากรทางการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น ความต้องการการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพสำหรับผู้สูงอายุ ระหว่างบุคลากรทางการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น ในด้านรูปแบบการจัดการเรียนการสอน/กิจกรรมการเรียนรู้ ด้านหลักสูตร

ด้านรูปแบบการบริหารจัดการ และด้านผู้สอน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๑๐ ส่วนด้านสื่อ มีความต้องการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๑๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ความต้องการของบุคลากรทางการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น สื่อโสตทัศนศึกษา ในการจัดการเรียนการสอน/การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ และอุปกรณ์ที่มีความทันสมัย มีความต้องการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๑๐

ตอนที่ ๓ ผลการพัฒนา รูปแบบและแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ

๑) ผลการพัฒนา รูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็น ๕ รูปแบบ ประกอบด้วย รูปแบบมหาวิทยาลัยวัยที่สาม รูปแบบศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน รูปแบบเมือง/ชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ รูปแบบชมรมผู้สูงอายุ/สโมสรผู้สูงอายุ และรูปแบบการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุตามอัธยาศัย โดยผู้วิจัยสรุปรูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ดังแสดงในแผนภูมิที่ ๑

แผนภูมิที่ ๑ รูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ

ผู้วิจัยพบว่า รูปแบบแต่ละรูปแบบมีลักษณะเฉพาะและมีพลวัตของการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในรูปแบบอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งรูปแบบแต่ละรูปแบบยังเชื่อมโยงและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เหตุผลที่ผู้วิจัยได้ออกแบบรูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุให้มีความหลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับการนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมแต่ละระดับ ซึ่งต้องคำนึงถึงประสบการณ์ความพร้อม สภาพ ปัญหา และความต้องการในการศึกษา/เรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุแต่ละบริบทเชิงพื้นที่ ตลอดจนปัจจัยสนับสนุนที่เอื้อต่อการนำรูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุไปประยุกต์ใช้ของแต่ละพื้นที่

๒) ผลการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ๔ หลักที่สำคัญ แบ่งเนื้อหาในแต่ละด้านออกเป็นแนวคิดและแนวทางปฏิบัติ ประกอบด้วย ๑) การกำหนดเนื้อหา/กิจกรรมการเรียนรู้ ๒) การเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อส่งเสริมกิจกรรม การศึกษา/การเรียนรู้ ๓) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้/สื่อการเรียนรู้ และ ๔) การวิจัยและพัฒนา เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ และการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งแต่ละแนวทางช่วยในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษา/การเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพสำหรับผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

๑) ให้เสนอแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษา/การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุและรูปแบบ

การส่งเสริม “สูงวัย สูงค่า สูงปัญญา พัฒนาสังคม” ให้เป็นวาระแห่งชาติ เนื่องจากสังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในอนาคตอันใกล้ จึงจำเป็นต้องดำเนินการอย่างจริงจัง ด้วยการประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในประเทศ ดังนั้น รัฐบาลต้องให้การสนับสนุนในเชิงนโยบายการบริหารจัดการและงบประมาณในเรื่องดังกล่าว เป็นการเร่งด่วน

๒) เผยแพร่และส่งเสริมการใช้แนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาและกิจกรรมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ นำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน โดยให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องวางแผนและดำเนินการตามความเหมาะสมของหน่วยงานและบริบทชุมชน

๓) ส่งเสริมศักยภาพภาคีเครือข่าย หน่วยงานของรัฐที่มีพันธกิจในการจัดการศึกษาและมีความรับผิดชอบกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ จัดการส่งเสริม สนับสนุนและเสริมศักยภาพให้ภาคีเครือข่ายต่างๆ เป็นเจ้าภาพในการจัดการศึกษาและกิจกรรมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในระดับชุมชน ตลอดจนสนับสนุนการทำงานบนพื้นฐานของชุมชนผ่านชมรมผู้สูงอายุที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่

๔) ส่งเสริมแนวคิดมหาวิทยาลัยวัยที่สาม (The University of the Third Age : U3As) ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ ด้วยการสร้างความตระหนักและการพึ่งตนเอง โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

และสนับสนุนให้มีสถาบันการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ มีการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องสำหรับผู้สูงอายุ มีการฝึกอาชีพ และกิจกรรมตามความสนใจ

๕) พัฒนาสถาบันการพัฒนาศักยภาพและการวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุแห่งชาติ มีการกำหนดกรอบการวิจัยเพื่อการพัฒนาและส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ใช้ศักยภาพเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติ โดยงานวิจัยควรเป็นงานวิจัยแบบองค์รวมที่บูรณาการสหวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุบนพื้นฐานความรู้ของชุมชน

๖) พัฒนาศูนย์เอนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนอย่างครบวงจร (Community Multipurpose Service Center) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้รับบริการอย่างทั่วถึงและครบวงจรในพื้นที่ที่ตนอาศัย โดยมีกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การดูแลสุขภาพอนามัย การดูแลสุขภาพจิตใจ การบริการสังคม และการฝึกอาชีพ เป็นต้น ก่อให้เกิดการพัฒนาการด้านกาย จิต อารมณ์ สังคม และปัญญา

๗) พัฒนาเมือง/ชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ โดยเน้นการออกแบบและจัดสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตร (Friendly Environment) และสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยเหมาะสมกับการใช้ชีวิตประจำวัน และไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้สูงอายุ เพื่อลดอุปสรรคและอุบัติเหตุในการดำเนินชีวิตและการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในทุกด้าน

๘) พัฒนาบุคลากรเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้/การศึกษาและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถครอบคลุมความรู้เฉพาะทางเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ได้แก่ Geriatrics and Educational Gerontology ตลอดจนมีคุณสมบัติ

เป็นผู้อำนวยความสะดวก ผู้นำการเปลี่ยนแปลง และผู้ที่มีจิตอาสา

๙) ส่งเสริมการจัดทำกรอบการติดตามผลและประเมินผลการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาและกิจกรรมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริงที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ

๑๐) จัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุอย่างครอบคลุม เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ในเรื่องผู้สูงอายุ และนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ส่งเสริมให้หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ดำเนินการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) หรือการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในการนำรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุทั้ง ๕ รูปแบบไปใช้

๒) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาหรือนักวิชาการศึกษาค้นคว้า ปัญหา อุปสรรค ของระบบโครงสร้างทางสังคมที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ

๓) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมให้ชมรม สมาคมหรือกลุ่มของผู้สูงอายุที่ดำเนินการในลักษณะเครือข่ายในระดับต่างๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้และกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๓). รายงานผลการดำเนินงานการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ปี ๒๕๕๒. กรุงเทพฯ : รังสีการพิมพ์.
- บรรลุ ศิริพานิช. (๒๕๔๒). ผู้สูงอายุไทยกับการศึกษาต่อเนื่อง. วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วย การศึกษาสหประชาชาติ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๔๒).
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๕๒). การฉายภาพประชากรของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๖๔. กรุงเทพฯ: เอดิชั่นเพรส.
- อาชัญญา รัตนอุบล สาริพันธุ์ ศุภวรรณ วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา มนัสวาสน์ โกวิทยา วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา ปาน กิมปี ญัฐจุลลักษณ์ ศรีมีชัย สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล และระวี ลัจจโสภณ. (๒๕๕๓). การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนา ศักยภาพผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

ผู้เขียน

- รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- รองศาสตราจารย์ ดร.สาริพันธุ์ ศุภวรรณ อาจารย์ประจำสาขาวิชาศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนัสวาสน์ โกวิทยา อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ดร.ปาน กิมปี ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ
- อาจารย์ ดร.ญัฐจุลลักษณ์ ศรีมีชัย อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อาจารย์ ดร.สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- นายระวี ลัจจโสภณ นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย